

Plan za slučaj katastrofe - imaju li ga i trebaju li ga hrvatske knjižnice? : (na primjeru knjižnica Sveučilišta u Zagrebu)

Barbarić, Ana

Source / Izvornik: **Knjižnice: kamo i kako dalje? : pohrana i zaštita knjižnične građe, profesija "knjižničar"???, usluge i korisnici : zbornik radova, 2013, 59, 3 - 14**

Conference paper / Rad u zborniku

Publication status / Verzija rada: **Published version / Objavljena verzija rada (izdavačev PDF)**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://urn.nsk.hr/urn:nbn:hr:131:862386>

Rights / Prava: [In copyright](#) / [Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2024-07-15**

Sveučilište u Zagrebu
Filozofski fakultet
University of Zagreb
Faculty of Humanities
and Social Sciences

Repository / Repozitorij:

[ODRAZ - open repository of the University of Zagreb
Faculty of Humanities and Social Sciences](#)

Hrvatsko knjižničarsko društvo
Izdanja Hrvatskoga knjižničarskog društva
Knjiga LIX

ISSN 1846-5544

Urednički odbor

Ivana Hebrang Grgić
Lobel Machala
Dina Mašina
Ivana Pažur
Vesna Špac

Glavna urednica

Vesna Špac

***12. dani specijalnih i visokoškolskih knjižnica
Opatija, 11. – 14. svibnja 2011.***

KNJIŽNICE: KAMO I KAKO DALJE?

Pohrana i zaštita knjižnične građe
Profesija „knjižničar“???
Usluge i korisnici

ZBORNİK RADOVA

Uredile

Alisa Martek i Elizabeta Rybak Budić

Hrvatsko knjižničarsko društvo
Zagreb, 2013.

**PLAN ZA SLUČAJ KATASTROFE –
IMAJU LI GA I TREBAJU LI GA HRVATSKE KNJIŽNICE?
(NA PRIMJERU KNJIŽNICA SVEUČILIŠTA U ZAGREBU)**

**DISASTER PLAN – DO CROATIAN LIBRARIES
HAVE AND NEED SUCH A PLAN?
(EXAMPLE FROM UNIVERSITY OF ZAGREB LIBRARIES)**

Ana Barbarić
abarbari@ffzg.hr

Katedra za bibliotekarstvo, Odsjek za informacijske znanosti
Filozofski fakultet Sveučilišta u Zagrebu

UDK / UDC 025.85(497.5)
021.89(497.5)
027.7(497.5Zagreb):025.85
Istraživanje / Research paper

Sažetak

Rad se bavi problematikom pripravnosti i planiranja mjera zaštite u knjižnicama u slučaju katastrofa kao dijelom preventivne zaštite knjižnične građe. U tu je svrhu provedeno istraživanje s ciljem utvrđivanja posjeduju li knjižnice Sveučilišta u Zagrebu pisani plan pripravnosti i postupanja u slučaju katastrofa.

Ključne riječi: zaštita knjižnične građe, plan pripravnosti i postupanja u slučaju katastrofa, knjižnice Sveučilišta u Zagrebu

Summary

The paper deals with issues of disaster preparedness and planning in libraries as a part of the library material preservation preventive measures. For that purpose, survey was made to establish the existence of a written disaster preparedness and response plan in University of Zagreb libraries.

Keywords: preservation of library material, disaster preparedness and response plan, University of Zagreb libraries

UVOD

Vlada Republike Hrvatske na sjednici održanoj 9. svibnja 2009., donijela je dokument *Procjena ugroženosti Republike Hrvatske od prirodnih i tehničko-tehnoloških*

*katastrofa i velikih nesreća.*¹ Dokument je izradila Državna uprava za zaštitu i spašavanje koja je, između ostalog, zadužena da najmanje jednom u dvije godine dostavi Vladi Republike Hrvatske izmijenjeni i dopunjeni prijedlog *Procjene ugroženosti*, koji uključuje nastale promjene rizika. Čini nam se važnim istaknuti kako je temeljem donošenja navedenog dokumenta, Vlada zadužila središnja tijela državne uprave i druga nadležna tijela da u sklopu svoje nadležnosti odmah pristupe izradi programa, planova i drugih akata za provedbu zadaća iz *Procjene ugroženosti* u cilju smanjenja opasnosti od prirodnih i tehničko-tehnoloških katastrofa te povećanja spremnosti za djelovanje u otklanjanju njihovih posljedica.

Kao što znamo, knjižničnoj građi prijete prirodne katastrofe ili one kojima je uzrok čovjek.² Po pitanju prirodnih katastrofa poput poplava i potresa, Hrvatska je u visokom stupnju ugrožena. Govoreći o riziku od poplava, moramo znati da je Hrvatska smještena unutar velikoga dunavskog bazena, te da je pod velikim utjecajem rijeka Drave i Save i njihovih pritoka te da je više od 50% teritorija niže od 200 m nadmorske visine.³ Znatn problem predstavljaju i poplave u urbanim sredinama koje nastaju zbog kratkotrajnih oborina visokog intenziteta u uvjetima odvodnje oborinskih voda kanalizacijskim sustavom te postojanja velikih betonskih i asfaltnih površina.⁴ Osim opisanih poplava koje spadaju u prirodne nepogode odnosno katastrofe, knjižnicama još prijete i poplave izazvane puknućem instalacija te one uzrokovane krovovima itd. koji prokišnjavaju.

Još veću moguću opasnost u Hrvatskoj predstavljaju potresi. Područje Hrvatske, kao dio mediteransko-transazijskog pojasa, odlikuje se izraženom seizmičkom aktivnošću što poglavito vrijedi za priobalno područje i sjeverozapadni dio, a posebice za južnu Dalmaciju.⁵ No, i na čitavom području Hrvatske postoji velika opasnost od potresa, s tim da opasnost od potresa VIII° i IX° postoji na površini više od jedne trećine područja države (36,42%) na kojem živi skoro dvije trećine (2.801.287) ukupnog stanovništva. Na više od polovine teritorija Hrvatske (56,22%) postoji opasnost od potresa VII° na kojem živi više od jedne trećine (1.633.529) ukupnog stanovništva Hrvatske. Takav odnos površina i broja stanovnika potresu daju primarne katastrofalne posljedice, kao što su velik postotak oštećenosti građevina, prekide komunikacija, zatrpane prometnice, velik broj povrijeđenih i mrtvih, velik broj evakuiranih itd. te sekundarne katastrofalne posljedice kada će se broj ugroženog stanovništva povećati

uslijed pratećih nesreća koje tada nastaju, kao što su eksplozije, požari, poplave, klizišta i odroni, nekontrolirano ispuštanje otrovnih plinova i tvari u okoliš te nastanak epidemija i epizotija.⁶

U citiranom dokumentu *Procjena ugroženosti* navedeno je kako i ostali prirodni uzroci katastrofa (oborinski režim, suše, snježni režim, poledica, tuča, olujno ili orkansko nevrijeme i požari) koji se pojavljuju u Hrvatskoj mogu prouzročiti ljudske žrtve, štetu većeg opsega na imovini i okolišu te velike štete na objektima infrastrukture.⁷

Također je zaključeno da je Hrvatska u znatnoj mjeri izložena i mogućim opasnostima od tehničko-tehnoloških katastrofa i velikih nesreća. Najugroženija područja bi, prema prikupljenim podacima, bila ona s najgušćim brojem lokacija pogona/postrojenja koja obavljaju profesionalnu djelatnost vezanu uz opasne tvari, po županijama u odnosu na broj stanovništva: Sisačko-moslavačka, Splitsko-dalmatinska, Varaždinska, Zagrebačka županija i Grad Zagreb te Primorsko-goranska i Brodsko-posavska županija.⁸ Citirani dokument donosi i procjenu opasnosti temeljem nekih drugih tehničko-tehnoloških opasnosti poput nuklearne opasnosti, kao i opasnosti od ratnih djelovanja u što, na ovom mjestu, nećemo pobliže ulaziti.

Govoreći o klimatskim promjenama, moramo spomenuti kako bi mogući predviđeni porast globalne temperature planeta od 4°C do 2020. godine, donio sa sobom još izraženiji porast razine mora, još snažnije oluje i dugotrajnije suše. UN-ova konferencija o klimatskim promjenama održana u prosincu 2011. u Durbanu, u tom je smislu, ponudila tek put prema novom općem sporazumu, koji bi zamijenio Protokol iz Kyota, produžen do 2017.⁹ Veliko je pitanje hoće li se novim sporazumom koji bi trebao biti donesen do 2015., a stupiti na snagu 2020., ispuštanje stakleničkih plinova smanjiti do te mjere da se Zemlja zagrije "samo" za 2°C, što nudi nešto manje katastrofične prognoze posljedica klimatskih promjena.

Znajući sve navedeno, čini nam se da se upravljanju zaštitom u slučaju katastrofa u hrvatskim knjižnicama mora posvetiti mnogo veća pažnja. Ne moramo posebno isticati kako hrvatska knjižnična zajednica, nažalost, ima veliko iskustvo s uništavanjem knjižničnih zgrada i građe od izravnih ratnih razaranja s početka devedesetih godina 20. stoljeća,¹⁰ kao i s relativno učestalim poplavama i požarima koji su zasigurno dijelom uvjetovani smještajem brojnih hrvatskih knjižnica u neodgovarajućim prostorima i zgradama.¹¹ Jesu li takva iskustva poučila hrvatske knjižničare važnosti

¹ Procjena ugroženosti Republike Hrvatske od prirodnih i tehničko-tehnoloških katastrofa i velikih nesreća / Republika Hrvatska, Državna uprava za zaštitu i spašavanje. Zagreb, 7. svibnja 2009. [citirano: 2011-09-02]. Dostupno na: <http://www.duzs.hr/page.aspx?PageID=31>

² IFLA-ina načela za skrb i rukovanje knjižničnom građom / sastavio i uredio Edward P. Adcock u suradnji s Marie-Thérèsom Varlamoff i Virginiom Kremp. Zagreb: Hrvatsko knjižničarsko društvo, 2003. Str. 14.

³ Procjena ugroženosti Republike Hrvatske od prirodnih i tehničko-tehnoloških katastrofa i velikih nesreća / Republika Hrvatska, Državna uprava za zaštitu i spašavanje. Str. 6.

⁴ Isto.

⁵ Isto. Str. 19.

⁶ Isto.

⁷ Isto. Str. 29.

⁸ Isto. Str. 31-33.

⁹ COP17/CMP7 United Nations Climate Change Conference 2011, Durban, South Africa [citirano: 2011-12-10]. Dostupno na: <http://www.cop17-cmp7durban.com/index.html>

¹⁰ Wounded libraries in Croatia / editors Tatjana Aparac-Gazivoda, Dragutin Katalenac. Zagreb: Croatian Library Association, 1993.

¹¹ Poplava u Gradskoj knjižnici u Zagrebu: voda se slijevala po zidovima, dio knjiga uništen. // Index.hr 27.06.2009. [citirano: 2011-09-02]. Dostupno na: <http://www.index.hr/vijesti/clanak/poplava-u-gradskoj-knjiznici-u-zagrebu-voda-se-slijevala-po-zidovima-dio-knjiga-uništen/439436.aspx>; Uništeno 1000 vrijednih knjiga u poplavi knjižnice u Travnom. // Jutarnji.hr

sveobuhvatnog pristupa upravljanju zaštitom u slučaju katastrofa? Što nam o toj problematici govori hrvatsko knjižnično zakonodavstvo? Do koje se mjere, po tom pitanju, razlikuje položaj knjižnica u sastavu spram samostalnih knjižnica? U ovom radu pokušat ćemo pružiti barem djelomične odgovore na navedena pitanja s nadom da ćemo potaknuti hrvatske knjižnice odnosno odgovarajuća tijela hrvatskoga knjižničnoga sustava na izradbu preventivnih mjera za izbjegavanje katastrofa te pisanih planova pripravnosti i spašavanja.

Upravljanje zaštitom u slučaju katastrofa kao dio preventivne zaštite knjižnične građe

Velika poplava rijeke Arno u Firenzi 1966. godine prouzročila je ogromnu štetu talijanskoj baštini, a jedna od pogođenih ustanova bila je Središnja nacionalna knjižnica (*Biblioteca Nazionale Centrale di Firenze*). Katastrofa tako velikih razmjera uvelike je utjecala na razvoj svijesti o odgovornosti za zaštitu građe, između ostalog, u području planiranja mjera zaštite građe u slučajevima katastrofe. Takav slijed događaja odgovara načinu razvoja područja zaštite knjižnične i druge građe tijekom većeg dijela 20. stoljeća, kada su različite prirodne katastrofe većih razmjera kao i one koje je uzrokovao čovjek doprinosile skretanju pažnje na problematiku zaštite i time poticale unapređivanje tog područja. Krajem 20. stoljeća stanje se, ipak, mijenja u korist sveobuhvatnijeg i promišljenijeg pristupa problematici zaštite građe. Na ovom mjestu istaknut ćemo samo osnivanje IFLA-inoga (*International Federation of Library Associations and Institutions*) Središnjeg programa za zaštitu i konzervaciju poznatog pod akronimom PAC (*IFLA Core Activity on Preservation and Conservation*). PAC je osnovan 1984., a pokrenut 1986. godine na konferenciji o zaštiti knjižnične građe koju su organizirali CDNL (*Conference of the Directors of National Libraries*), IFLA i UNESCO.¹² Sveobuhvatniji pristup zaštiti očituje se i iz definicije pojma "zaštita" objavljene u *IFLA-inim načelima za skrb i rukovanje knjižničnom građom*. U publikaciji objavljenoj u izvorniku 1998., a u hrvatskom prijevodu 2003. u izdanju Hrvatskoga knjižničarskog društva, navedeno je kako zaštita obuhvaća sva upravna i financijska pitanja, uključivši pohranu i čuvanje građe u spremištima, kadrovsku politiku i postupke, tehnike i metode čuvanja knjižnične i arhivske građe i informacija koje one sadrže.¹³ U okviru naše teme, ističemo kako se u citiranoj publikaciji navodi

da je za svaku knjižnicu, bez obzira na veličinu neophodno da poduzme sve moguće mjere za sprečavanje nesreće koja se može izbjeći, a jednako je važno postojanje odgovarajućih mjera za saniranje posljedica prirodnih katastrofa ili onih koje je izazvao čovjek. Naglašeno je kako bi svaka knjižnica morala imati pisani plan u kojem su ti elementi podrobno razrađeni.¹⁴ U ovoj su publikaciji popisani samo ključni elementi planiranja mjera za slučaj katastrofe, uz isticanje potrebe postojanja jasno napisanog plana kako bi ga svi potencijalni sudionici mogli razumjeti. Također je naglašena potreba redovitog pregledavanja i ažuriranja plana, kao i neophodnost pohrane njegovih primjeraka na više lokacija u zgradi i izvan nje.¹⁵ *IFLA-a načela za skrb i rukovanje knjižničnom građom*, na neki način, preporučuju fazni pristup pri planiranju za slučaj katastrofe te nabrajaju pet uobičajenih faza: procjenu ugroženosti, mjere preventivne zaštite, mjere pripravnosti, spašavanje i saniranje posljedica. Upravo pod fazu mjera pripravnosti spada izrada pisanog plana o mjerama pripravnosti, spašavanja i saniranja posljedica.¹⁶ Sam pisani plan pripravnosti i postupanja u slučaju katastrofa trebao bi sadržavati sljedeće elemente: opis postupka u slučaju opasnosti; kratak opis spašavanja; popis potrebne opreme za spašavanje; popis prioriteta za sanaciju; imena stručnjaka za konzervaciju; lokaciju pričuvnih spremišta; popis dragovaljaca i ostalo.¹⁷

U *Vjesniku bibliotekara Hrvatske* 2011. objavljen je članak naslova *Upravljanje zaštitom pisane baštine u knjižnicama – teorijske pretpostavke*.¹⁸ U navedenom radu M. Krtalić, D. Hasenay i T. Aparac Jelušić, pri izlaganju teorijskih pretpostavki vezanih uza zaštitu pisane baštine u knjižnicama, naglašavaju važnosti i uloge upravljanja zaštitom, navode kako se upravljanje zaštitom sastoji od pet ključnih vidova: strateško-teorijskog; ekonomsko-pravnog; obrazovnog; materijalno-operativnog te kulturološko-društvenog.¹⁹ Čini nam se da bi se i jedan mali segment preventivne zaštite knjižnične građe poput postojanja pisanog plana pripravnosti i postupanja u slučaju katastrofa mogao promatrati sa stajališta svakog od ovih vidova, provjeravajući i na taj način pristupa li pojedina knjižnica, knjižnična mreža ili čak i nacionalni knjižnični sustav problematici zaštite građe sveobuhvatno i promišljeno. Gledajući stanje u Hrvatskoj, u okviru strateško-teorijskog vida, koji prema citiranim autorima, uključuje planiranje na strateškoj razini te izradu programa, planova i politike zaštite na nacionalnoj razini i razini ustanove,²⁰ može se utvrđivati postoje li takvi planovi u pojedinim knjižnicama, čime se ovaj rad i bavi na određenom uzorku knjižnica, ali i je li

11.09.2006. [citirano: 2011-09-02]. Dostupno na: <http://www.jutarnji.hr/unisteno-1000-vrijednih-knjiga-u-poplavi-knjiznice/154204/>; Crnčević, Mirko. Biblioteka iz pepela niče : razgovor s Marijom Plantarić-Huljić, ravnateljicom izgorjele jelšanske knjižnice. // Slobodna Dalmacija 20.11.2003. [citirano: 2011-09-02]. Dostupno na: <http://arhiv.slobodnadalmacija.hr/20031120/kultura01.asp>

¹² About the Preservation and Conservation Core Activity. // IFLA [citirano: 2011-09-02]. Dostupno na: <http://www.ifla.org/en/about-pac>

¹³ IFLA-ina načela za skrb i rukovanje knjižničnom građom / sastavio i uredio Edward P. Adcock u suradnji s Marie-Thérèsom Varlamoff i Virginiom Kremp. Str. 9.

¹⁴ Isto. Str. 19.

¹⁵ Isto.

¹⁶ Isto. Str. 20.

¹⁷ Isto. Str. 21.

¹⁸ Krtalić, Maja; Damir Hasenay; Tatjana Aparac Jelušić. Upravljanje zaštitom pisane baštine u knjižnicama : teorijske pretpostavke. // Vjesnik bibliotekara Hrvatske 54, 1/2(2011), 1-36. Dostupno i na: <http://www.hkdrustvo.hr/vbh/broj/103>

¹⁹ Isto. Str. 12.

²⁰ Isto.

planiranje takvih mjera poduzeto na razini pojedinih mreža ustanova, tko je u tom slučaju nadležan za donošenje takvih općenitijih dokumenata kao i za njihovu provedbu koja bi zacijelo trebala uključivati i provjeru ima li svaka ustanova vlastiti plan. Naravno, cijela problematika postojanja pisanih planova pripravnosti i postupanja u slučaju katastrofa, može se promatrati i na nacionalnoj razini, no, taj segment nismo mogli obuhvatiti ovim radom zbog nepostojanja nacionalne strategije zaštite knjižnične građe u Hrvatskoj. Dijelom sljedećeg vida, ekonomsko-pravnog, onim pravnim, bavit ćemo se u sljedećem odjeljku ovog rada. Za sad ćemo samo istaknuti kako hrvatsko knjižničarsko zakonodavstvo relativno dobro rješava ovu problematiku. Obrazovni vid je posebno zanimljiv, sa stajališta postojanja plana mjera za slučaj katastrofe, vezano uz činjenicu da bi s takvim planom trebali biti upoznati svi zaposlenici ustanove, nikako samo stručno knjižničarsko osoblje ili još gore samo stručnjaci koji se bave zaštitom, ali jednako tako i korisnici. Čini nam se da bi ovu problematiku bilo posebice zanimljivo ispitati u budućim istraživanjima. Materijalno-operativni vid, koji prema citiranim autorima, između ostalog uključuje i spremnost za slučaj katastrofa,²¹ dijelom smo obuhvatili istraživanjem knjižnica Sveučilišta u Zagrebu, čiji će rezultati biti kasnije prikazani. U tom smo smislu pošli od pretpostavke da kvalitetno operativno djelovanje nije moguće bez postojanja sročenog plana. Posljednji i najobuhvatniji, prema citiranim autorima, kulturološko-društveni vid, također se može propitivati sa stajališta planova pripravnosti i postupanja u slučaju katastrofa, posebice ako u obzir uzmemo pitanje odgovornosti pojedinih dijelova društva za očuvanje baštine.

U hrvatskom knjižničarstvu, na temu postojanja planova pripravnosti i postupanja u slučaju katastrofa, već su provedena dva istraživanja. U *Vjesniku bibliotekara Hrvatske* 2009. objavljen je rad D. Holcer *Protupožarna zaštita u hrvatskim narodnim knjižnicama : istraživanje stanja u hrvatskim matičnim županijskim knjižnicama i knjižnicama Sisačko-moslavačke županije*.²² Kao što naslov govori, autorica se u svom radu bavi širom temom, no u sklopu anketnog istraživanja postavljeno je i pitanje ima li knjižnica plan mjera za zaštitu od katastrofa. Istraživanje koje je provedeno u rujnu i listopadu 2006. za potrebe izrade seminarskog rada za kolegij *Zaštita kulturne baštine* na poslijediplomskom studiju Informacijskih znanosti Filozofskog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu, obuhvatilo je dvije skupine knjižnica: županijske matične narodne knjižnice i narodne knjižnice Sisačko-moslavačke županije. Od 12 županijskih matičnih narodnih knjižnica koje su se odazvale istraživanju, plan su posjedovale tek četiri, a od 12 narodnih knjižnica s područja Sisačko-moslavačke županije, koje su odgovorile na upitnik, plan je imala tek jedna.²³ Sljedeće istraživanje je ono autora D. Hasenaya i M. Krtalić. Rezultati njihovog istraživanja bili su pred-

stavljeni na 76. IFLA-onoj Općoj konferenciji i vijeću održanom u Gothenburgu 2010. godine u izlaganju i radu naslovljenom "*Disaster and after*" : *what have Croatian libraries learned about preservation and disaster management after the war experience*?²⁴ U navedenom istraživanju obuhvaćen je uzorak od 54 hrvatske knjižnice (21 županijska matična narodna knjižnica, 7 znanstvenih, 6 sveučilišnih, 12 fakultetskih i 10 školskih knjižnica). Na upitnik koji je bio odaslan u travnju 2010., odazvalo se 39 knjižnica, od kojih je samo pet imalo plan pripravnosti i postupanja u slučaju katastrofa kao pisani službeni dokument.²⁵ I bez isticanja rezultata našeg istraživanja, koji će kasnije biti predstavljen, rezultati citiranih istraživanja pokazuju kako je ovaj segment preventivne zaštite knjižnične građe zanemaren u hrvatskim knjižnicama. U tom je smislu važno istaknuti namjeru Hrvatskoga knjižničarskoga društva, kao najznačajnijeg nakladnika knjižničarske literature u Hrvatskoj, za objavljivanjem publikacije *IFLA disaster preparedness and planing : a brief manual* u hrvatskom prijevodu tijekom 2012.²⁶ Publikacija koja će biti objavljena pod naslovom *IFLA-in kratki priručnik za pripravnost i planiranje mjera zaštite u slučaju katastrofa*, donosi glavne točke koje treba uvažiti kod izrade plana za slučaj katastrofa: procjena rizika, upravljanje rizicima, spremnost za slučaj katastrofa te reakcija i vraćanje u normalni tijek događaja nakon katastrofe.²⁷ Publikacija sadrži i opsežnu anotiranu bibliografiju kao polazište za daljnje izučavanje ove problematike. Nadamo se, da će se i u ovom slučaju pokazati kako se područja hrvatskoga knjižničarstva za koja su dostupni prijevodi IFLA-inih dokumenata na hrvatski jezik brže razvijaju.

Upravljanje zaštitom u slučaju katastrofa u knjižnicama i hrvatsko zakonodavstvo

Zakon o knjižnicama bavi se problematikom zaštite knjižnične građe u člancima 45 i 46.²⁸ Članak 45 upućuje na *Pravilnik o zaštiti knjižnične građe* koji je 2005. na prijedlog Hrvatskoga knjižničkog vijeća, uz prethodnu suglasnost ministra znanosti,

²⁴ Hasenay, Damir; Maja Krtalić. "Disaster and after" : what have Croatian libraries learned about preservation and disaster management after the war experience? // World Library and Information Congress: 76th IFLA General Conference and Council, 10-15 August 2010, Gothenburg, Sweden [citirano: 2011-09-02]. Dostupno na: www.ifla.org/files/hq/papers/ifla76/88-hasenay-en.pdf

²⁵ Isto.

²⁶ McIlwaine, John. *IFLA disaster preparedness and planing : a brief manual*. Paris : IFLA-PAC, 2006. [citirano: 2011-09-02]. Dostupno na: <http://www.ifla.org/en/publications/international-preservation-issues>

²⁷ McIlwaine, John. *IFLA-in kratki priručnik za pripravnost i planiranje mjera zaštite u slučaju katastrofa* / John McIlwaine ; pod nadzorom Marie-Thérèse Varlamoff, predsjednice IFLA-PAC-a ; [s engleskog prevela Maja Krtalić ; stručna redakcija prijevoda Damir Hasenay]. Zagreb : Hrvatsko knjižničarsko društvo, 2012. *U tisku*.

²⁸ *Zakon o knjižnicama*. // Narodne novine 105(1997), 5(1998), 104(2000), 69(2009) [citirano: 2011-09-02]. Dostupno na: <http://narodne-novine.nn.hr/clanci/sluzbeni/267274.html> ; <http://narodne-novine.nn.hr/clanci/sluzbeni/267274.html>

²¹ Isto.

²² Holcer, Dunja. *Protupožarna zaštita u hrvatskim narodnim knjižnicama : istraživanje stanja u hrvatskim matičnim županijskim knjižnicama i knjižnicama Sisačko-moslavačke županije*. // *Vjesnik bibliotekara Hrvatske* 52, 1/4(2009), 220-236. Dostupno i na: <http://www.hkdrustvo.hr/vbh/broj/99>

²³ Isto. Str. 229 i 230.

obrazovanja i sporta, donio ministar kulture.²⁹ Pravilnik u članku 4 propisuje kako je ravnatelj samostalne knjižnice, odnosno voditelj knjižnice u sastavu dužan u roku od godine dana od donošenja Pravilnika donijeti *Plan mjera za slučaj opasnosti* iz članka 3 Pravilnika³⁰ i odrediti osobu odgovornu za njegovo provođenje. Naglašeno je kako je pri izradi plana potrebno voditi računa o posebnostima knjižnice i knjižnične građe (vrsta građevinskog objekta, okoliš, vrsta i starost građe i sl.). U članku 5 Pravilnika navedeni su obvezni elementi *Plana mjera za slučaj opasnosti*:

1. procjena ugroženosti tj. utvrđivanje opasnosti za zgradu i građu,
2. mjere preventivne zaštite kojima se uklanja ili umanjuje opasnost za zgradu i građu,
3. mjere pripravnosti koje obvezno sadrže:
 - a) popis postupaka za slučaj opasnosti
 - b) opis spašavanja građe s prioritetom spašavanja
 - c) popis opreme potrebne za spašavanje
 - d) popis zaposlenika knjižnice koji obvezno sudjeluju u spašavanju i zbrinjavanju građe i popis dragovoljaca izvan knjižnice
 - e) način osiguranja prostora privremene pohrane građe
 - f) način saniranja posljedica s prioritetom saniranja oštećenja zgrade i građe
 - g) popis stručnjaka za konzervaciju građe
4. plan spašavanja građe tijekom i neposredno nakon slučajeva iz članka 3. ovoga Pravilnika i
5. plan saniranja posljedica tj. saniranja oštećenja i restauriranja građe, uz obvezan popis stručnjaka za konzervaciju građe.

Vidimo da već i sam *Pravilnik o zaštiti knjižnične građe* propisuje obvezne elemente plana, što olakšava njegovu izradbu. Dakle, Pravilnik, kao podzakonski akt, te ranije citirana *IFLA-ina načela za skrb i rukovanje knjižničnom građom*, uz prijevod *IFLA-inog kratkog priručnika za pripravnost i planiranje mjera zaštite u slučaju katastrofa* koji je u pripremi, predstavljaju količinski i kvalitetno relativno zadovoljavajući zakonski i teorijski okvir za izradbu takvih planova u hrvatskim knjižnicama.

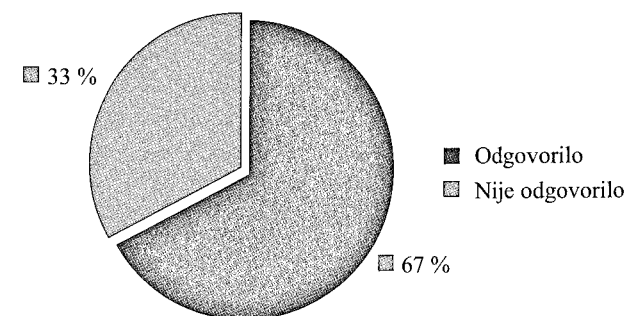
Primjećujemo da *Pravilnik o zaštiti knjižnične građe*, što je i razumljivo, ne pravi razliku između samostalnih knjižnica i knjižnica u sastavu. Kako se istraživanje čije ćemo rezultate kasnije predstaviti, bavi knjižnicama u sastavu, pregledali smo još jedan zakon. *Zakon o zaštiti i spašavanju* donesen 2004. u članku 6 kao jednu od temeljnih zadaća sustava zaštite i spašavanja ističe prevenciju, organiziranje i pripremanje mjera kojima je svrha povećati i unaprijediti pripravnost postojećih operativnih i institucionalnih snaga za reagiranje u katastrofama i većim nesrećama.³¹ Isti Zakon

propisuje prava i obveze pravnih osoba kao sudionika zaštite i spašavanja. U članku 18 navedeno je da su pravne osobe dužne organizirati zaštitu i spašavanje od prijetnji i posljedica nesreća, većih nesreća i katastrofa i provoditi pripreme, poduzimati mjere pripravnosti i aktivnosti u katastrofama i otklanjanju posljedica te izvršavati druge obveze propisane ovim Zakonom, drugim propisima i svojim općim aktima.³² Čini nam se da i citirani članak *Zakona o zaštiti i spašavanju* propisuje ustanovama u sastavu kojih postoje i knjižnice da je, između ostalog, nužno izraditi i *Plan mjera za slučaj opasnosti* kako i propisuje *Pravilnik o zaštiti knjižnične građe*.

Istraživanje postojanja plana pripravnosti i postupanja u slučaju katastrofa u knjižnicama Sveučilišta u Zagrebu

UZORAK I METODOLOGIJA

Istraživanje je obuhvatilo knjižnice znanstveno-nastavnih i umjetničko-nastavnih sastavnica Sveučilišta u Zagrebu i Nacionalnu i sveučilišnu knjižnicu u Zagrebu. Obuhvaćene su 43 knjižnice temeljem Adresara knjižnica Sveučilišta u Zagrebu Hrvatskoga zavoda za knjižničarstvo,³³ prema stanju od 5. svibnja 2011. Istraživanje je provedeno online upitnikom 5. i 6. svibnja 2011., pri čemu su ispitivane knjižnice porukom elektroničke pošte zamoljene da se odazovu. Na upitnik je odgovorilo 29 knjižnica, što predstavlja 67% od navedenog uzorka. Omjer je vidljiv iz Slike 1.

Slika 1 – Odaziv knjižnica Sveučilišta u Zagrebu

novine.nn.hr/clanci/sluzbeni/267833.html; <http://narodne-novine.nn.hr/clanci/sluzbeni/274061.html>;
http://narodne-novine.nn.hr/clanci/sluzbeni/2009_06_69_1665.html

²⁹ Pravilnik o zaštiti knjižnične građe. // Narodne novine 52(2005) [citirano: 2011-09-03]. Dostupno na: <http://narodne-novine.nn.hr/clanci/sluzbeni/288524.html>

³⁰ Poplava, požar, provala, elementarna nepogoda i ratna razaranja.

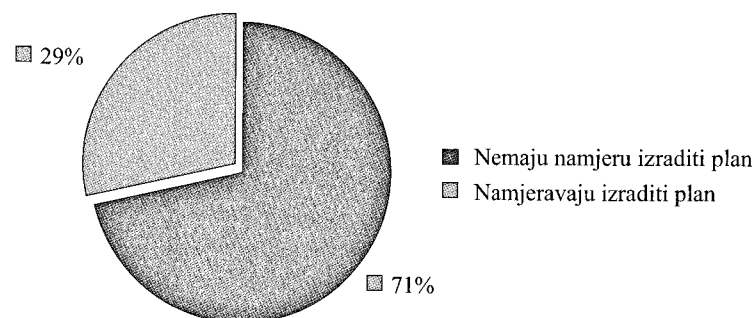
³¹ Zakon o zaštiti i spašavanju. // Narodne novine 174(2004), 79(2007), 39(2009), 127(2010) [citirano: 2011-09-02]. Dostupno na: <http://www.duzs.hr/page.aspx?PageID=31>

³² Isto.

³³ Adresar knjižnica sveučilišta u Zagrebu. // Sveučilišne, visokoškolske knjižnice, Razvojna i matična djelatnost, Nacionalna i sveučilišna knjižnica u Zagrebu [citirano: 2011-05-05]. Dostupno na: <http://www.nsk.hr/Library.aspx?id=248>

REZULTATI ISTRAŽIVANJA

Od 29 knjižnica koje su se odazvale istraživanju, **samo jedna** ima pisani plan pripravnosti i postupanja u slučaju katastrofa. Od 28 knjižnica koje nemaju takav plan, osam ga namjerava izraditi. To predstavlja tek 29% od ukupnog broja od 28 knjižnica Sveučilišta u Zagrebu koje nemaju plan, a odazvale su se istraživanju. Omjer je vidljiv iz Slike 2.

Slika 2 – Namjera izradbe plana pripravnosti i postupanja u slučaju katastrofa knjižnica Sveučilišta u Zagrebu

TUMAČENJE REZULTATA

Uz ranije citirana istraživanja, i ovo je istraživanje potvrdilo pretpostavku da je problematika izradbe plana pripravnosti i postupanja u slučaju katastrofa, kao dio preventivne zaštite knjižnične građe, zanemarena u hrvatskim knjižnicama. Iz takvog nalaza je moguće izvesti i širi, podosta zabrinjavajući, zaključak o poimanju zaštite u hrvatskim knjižnicama isključivo u smislu tehničke razine zaštite te konzervacije i restauracije. Bez postojanja odgovarajućih planova, može se ustvrditi da je operativna spremnost knjižnica Sveučilišta u Zagrebu na odgovarajuću reakciju u slučaju katastrofa nezadovoljavajuća (barem je bila u svibnju 2011.), što dovodi do zaključka o visokom stupnju ugroženosti knjižnične građe u takvim slučajevima.

UMJESTO ZAKLJUČKA

Govoreći o zaštiti knjižnične građe, ne treba se voditi zavaravajućom mišlju da se katastrofe događaju negdje drugdje. Hrvatske knjižnice, pogotovo zbog činjenice da imaju nedavna iskustva uništavanja knjižničnih zgrada i građe u ratnim razaranjima, trebale bi posvetiti mnogo veću pažnju upravljanju zaštitom u slučaju katastrofa. *Pravilnik o zaštiti knjižnične građe* donesen 2005. propisao je da u roku godine dana od njegovog donošenja ravnatelj samostalne knjižnice, odnosno voditelj knjižnice u sastavu treba donijeti *Plan mjera za slučaj opasnosti*. Sva tri istraživanja ove problematike pokazala su da je postojanje takvog plana u hrvatskim knjižnicama prije iznimka, nego pravilo. Zbog toga nam se čini kako bi žurno donošenje nacionalne strate-

gije u području zaštite građe predstavljalo neophodnu prekretnicu. Tako bi se na pravi način započela izgradnja sustava upravljanja zaštitom građe u hrvatskim knjižnicama. Smatramo da je nužno što prije krenuti s promišljenim i sveobuhvatnim razvojem prvenstveno strateško-teorijskog te obrazovnog vida takvog sustava, iako to ne znači da bi se i ostali, ranije nabrojeni, vidovi, trebali zanemarivati. U tu svrhu ističemo kako je dokument o unutarnjem ustroju NSK naslova *Pravilnik o unutarnjem redu Nacionalne i sveučilišne knjižnice u Zagrebu*, donesen 2002., predvidio u Hrvatskom zavodu za knjižničarstvo mjesto knjižničarskog savjetnika za zaštitu knjižnične građe.³⁴ Koliko znamo, to savjetničko mjesto nije, do sad, popunjeno. Možda bi popunjavanje takvog mjesta s kojeg bi se, između ostalog, strategijski promišljalo o zaštiti, neovisno o vrsti knjižnice i građe, dakle zacijelo šire od zaštite starih i rijetkih knjiga i starih novina, označilo kvalitetan pomak u cjelovitijem promišljanju upravljanja zaštitom u hrvatskim knjižnicama.

LITERATURA

1. About the Preservation and Conservation Core Activity. // IFLA [citirano: 2011-09-02]. Dostupno na: <http://www.ifla.org/en/about-pac>
2. Adresar knjižnica sveučilišta u Zagrebu. // Sveučilišne, visokoškolske knjižnice, Razvojna i matična djelatnost, Nacionalna i sveučilišna knjižnica u Zagrebu [citirano: 2011-05-05]. Dostupno na: <http://www.nsk.hr/Library.aspx?id=248>
3. COP17/CMP7 United Nations Climate Change Conference 2011, Durban, South Africa [citirano: 2011-12-10]. Dostupno na: <http://www.cop17-cmp7durban.com/index.html>
4. Crnčević, Mirko. Biblioteka iz pepela niče : razgovor s Marijom Plantarič-Huljić, ravnateljicom izgorjele jelšanske knjižnice. // Slobodna Dalmacija 20.11.2003. [citirano: 2011-09-02]. Dostupno na: <http://arhiv.slobodnadalmacija.hr/20031120/kultura01.asp>
5. Hasenay, Damir; Maja Krtalić. "Disaster and after" : what have Croatian libraries learned about preservation and disaster management after the war experience? // World Library and Information Congress: 76th IFLA General Conference and Council, 10-15 August 2010, Gothenburg, Sweden [citirano: 2011-09-02]. Dostupno na: www.ifla.org/files/hq/papers/ifla76/88-hasenay-en.pdf
6. Holcer, Dunja. Protupožarna zaštita u hrvatskim narodnim knjižnicama : istraživanje stanja u hrvatskim matičnim županijskim knjižnicama i knjižnicama Sisačko-moslavačke županije. // Vjesnik bibliotekara Hrvatske 52, 1/4(2009), 220-236. Dostupno na: <http://www.hkdrustvo.hr/vbh/broj/99>

³⁴ Pravilnik o unutarnjem redu Nacionalne i sveučilišne knjižnice u Zagrebu [citirano: 2011-09-02]. Dostupno na: http://www.nsk.hr/UserFiles/File/dokumenti/pravilnici/Pravilnik_o_unutarnjem_ustroju_Knjiznice.pdf. Str. 6

7. IFLA-ina načela za skrb i rukovanje knjižničnom građom / sastavio i uredio Edward P. Adcock u suradnji s Marie-Thérèsom Varlamoff i Virginio Kremp. Zagreb : Hrvatsko knjižničarsko društvo, 2003.
8. Krtalić, Maja; Damir Hasenay; Tatjana Aparac Jelušić. Upravljanje zaštitom pisane baštine u knjižnicama : teorijske pretpostavke. // Vjesnik bibliotekara Hrvatske 54, 1/2(2011), 1-36. Dostupno i na: <http://www.hkdrustvo.hr/vbh/broj/103>
9. McIlwaine, John. IFLA disaster preparedness and planing : a brief manual. Paris : IFLA-PAC, 2006. [citirano: 2011-09-02]. Dostupno na: <http://www.ifla.org/en/publications/international-preservation-issues>
10. McIlwaine, John. IFLA-in kratki priručnik za pripravnost i planiranje mjera zaštite u slučaju katastrofa / John McIlwaine ; pod nadzorom Marie-Thérèse Varlamoff, predsjednice IFLA-PAC-a ; [s engleskog prevela Maja Krtalić ; stručna redakcija prijevoda Damir Hasenay]. Zagreb : Hrvatsko knjižničarsko društvo, 2012. (u tisku)
11. Poplava u Gradskoj knjižnici u Zagrebu : voda se slijevala po zidovima, dio knjiga uništen. // Index.hr 27.06.2009. [citirano: 2011-09-02]. Dostupno na: <http://www.index.hr/vijesti/clanak/poplava-u-gradskoj-knjiznici-u-zagrebu-voda-se-slijevala-po-zidovima-dio-knjiga-unisten/439436.aspx>
12. Pravilnik o zaštiti knjižnične građe. // Narodne novine 52(2005) [citirano: 2011-09-03]. Dostupno na: <http://narodne-novine.nn.hr/clanci/sluzbeni/288524.html>
13. Procjena ugroženosti Republike Hrvatske od prirodnih i tehničko-tehnoloških katastrofa i velikih nesreća / Republika Hrvatska, Državna uprava za zaštitu i spašavanje. Zagreb, 7. svibnja 2009. [citirano: 2011-09-02]. Dostupno na: <http://www.duzs.hr/page.aspx?PageID=31>
14. Propisi i programi. // Državna uprava za zaštitu iz spašavanje [citirano: 2011-09-05]. Dostupno na: <http://www.duzs.hr/page.aspx?PageID=31>
15. Uništeno 1000 vrijednih knjiga u poplavi knjižnice u Travnom. // Jutarnji.hr 11.09.2006. [citirano: 2011-09-02]. Dostupno na: <http://www.jutarnji.hr/unisteno-1000-vrijednih-knjiga-u-poplavi-knjiznice/154204/>
16. Wounded libraries in Croatia / editors Tatjana Aparac-Gazivoda, Dragutin Katalenac. Zagreb : Croatian Library Association, 1993.
17. Zakon o knjižnicama. // Narodne novine 105(1997), 5(1998), 104(2000), 69(2009) [citirano: 2011-09-02]. Dostupno na: <http://narodne-novine.nn.hr/clanci/sluzbeni/267274.html>; <http://narodne-novine.nn.hr/clanci/sluzbeni/267833.html>; <http://narodne-novine.nn.hr/clanci/sluzbeni/274061.html>; http://narodne-novine.nn.hr/clanci/sluzbeni/2009_06_69_1665.html
18. Zakon o zaštiti i spašavanju. // Narodne novine 174(2004), 79(2007), 39(2009), 127(2010) [citirano: 2011-09-02]. Dostupno na: <http://www.duzs.hr/page.aspx?PageID=31>